

מו"ר הרב מרדכי יהודה הלוי פרום זצ"ל

בענין שוה כסף ככסף בישראל הנמכר לעכו"ם*

דף ח' ע"א אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא מכסף מקנתו בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים, האי תבואה ה"ד אילימא דלא מקנו בהוא כלל ישיב גאולתו אמר רחמנא לרבות שוה כסף ככסף, ואי דלית בהו שו"פ מאי איריא תבואה וכלים אפי' כסף נמי אלא לאו דאית בהו שו"פ וכיון דלא קייצי לא, ואידך ה"ק בתורת כסף הוא נקנה וכו' אלא לעולם דלית בהו שו"פ ודקאמרת מאי איריא תבואה וכלים אפי' כסף נמי לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא כסף דאי אית ביה שו"פ אין אי לא אלא תבואה וכלים אימא מדמקרבא הנאתייהו גמר ומקני נפשיה קמ"ל. והנה הרמב"ם בפ"ב עבדים ה"ח כ' וז"ל אחד המוכר עצמו בין לישראל בין לעכו"ם ואחד שמכרוהו ב"ד הרי זה מגרע פדיונו ויוצא, כיצד הרי שמכרוהו בששים דינרים ועבד ארבע שנים ומצאה ידו הרי זה נותן עשרים דינרים ויצא לחירות וכן אם מכר עצמו בארבעין דינרים לעשר שנים הרי זה מגרע ארבעה דינרין לכל שנה שעבד ונותן הנשאר כסף או שוה כסף ויוצא, וכן הנמכר לעכו"ם מחשב הדמים לפי השנים הנשארות עד שנת היובל שנאמר וחשב עם קונהו משנת המכרו לו עד שנת היובל, כיצד מכר עצמו במאה ונשאר ליובל משנת מכירה עשר שנים מחשב עשרה לכל שנה שעבד וגורע הדמים ומשיב השאר כסף לא תבואה ולא כלים שנאמר כסף ממכרו בכסף הוא נגאל מיד העכו"ם ואינו נגאל בשוה כסף עכ"ל.

הנה הרמב"ם תמוה מאד, דפסק נגד גמ' מפורשת כאן, דלכו"ע ע"ע הנמכר לעכו"ם נפדה בשו"כ אלא שלר' יוסף צריך דוקא שיהא קייץ דהוא דין כללי דאימתי אמרי' שו"כ ככסף רק אם קייץ וילפי' זאת מכסף מקנתו בכסף הוא נקנה ולא בתבואה וכלים אם לא קייץ אבל אם קייץ אמרי' ישיב לרבות שו"כ ככסף, ולרבה מיירי בדלית בי' שו"פ. אבל אם יש בו שו"פ פשיטא דנפדה אפי' בשו"כ דכל זה מיירי בעבד עברי הנמכר לעכו"ם, ואיך פסק הרמב"ם דע"ע הנמכר לעכו"ם אינו נפדה בתבואה וכלים. אמנם הרמב"ם הביא דרשא אחריתא מכסף ממכרו ובגמ' דרשי' מכסף מקנתו בכסף הוא נקנה ולא בתבואה וכלים, וכ' הכס"מ דמקור הרמב"ם הוא בירושלמי כאן ובתורת כהנים פ' בהר דדריש שם כן מכסף ממכרו בכסף הוא

* חידו"ת אלה נמסרו כשיעור ע"י הגרמ"י פרום זצ"ל בישיבתינו הק' בקיץ תשכ"ב. אנו מודים לרבנית פרום תחי' על שהואילה למסור את כת"י של הרב זצ"ל. כותרת השיעור ניתנה על ידינו (המערכת).

נגאל מיד העכו"ם ולא בתבואה וכלים. אכן כבר הקשה הלח"מ, למה פסק הרמב"ם כהירושלמי ולא כגמ' שלנו דילפי' משיב לרבות שו"כ ככסף אפי' בנמכר לעכו"ם. והנה תמוה עוד יותר על הרמב"ם כיון דסובר דע"ע הנמכר לעכו"ם אינו נפדה רק בכסף ולא בשו"כ, א"כ מניין לו כלל דע"ע הנמכר לישראל דנפדה בשו"כ, הא אין לנו אלא קרא דשיב דמזה ילפי' דשוה כסף ככסף, וקרא זה הרי נאמר בע"ע הנמכר לעכו"ם וא"כ אם הרמב"ם אינו דורש כגמ' שלנו אלא כירושלמי דדריש מקרא אחר באותה פרשה כסף ממכרו דדוקא בכסף הוא נגאל ולא בתבואה וכלים, א"כ גם ע"ע הנמכר לישראל אינו נגאל בשו"כ דאין לנו קרא ע"ז. ואין להעלות על הדעת דקרא זה דשיב גאולתו מכסף מקנתו מיירי בע"ע הנמכר לישראל דשו"כ הוי ככסף, דהלא אמרי' לקמן דף יב ע"ב במשנה דעבד נקנה בכסף ובגמ' מנלן אמר קרא מכסף מקנתו, ופרידן אשכתן ע"ע הנמכר לעכו"ם וכו'. הרי מפורש דקרא זה נאמר בע"ע הנמכר לעכו"ם, ועי' דף ט"ז וקונה את עצמו בכסף ובשוה כסף מנלן דכתיב מכסף מקנתו ישיב לרבות שו"כ ככסף. ועוד תמוה לשון הרמב"ם דהתחיל אחד המוכר עצמו בין שנמכר לישראל בין שנמכר לעכו"ם וכו', כיון דבאמת יש הבדל גדול בין נמכר לעכו"ם לנמכר לישראל דבנמכר לעכו"ם אינו פודה עצמו בשו"כ, וא"כ הי' לו לחלק לשתי הלכות ולא לכוללם יחד אחד הנמכר לעכו"ם ואחד הנמכר לישראל אף דשויים בעצם הדין דיוצאים בגרעון כסף כיון דחלוקים בדיניהם כנ"ל.

והנה ראיתי בספר זכר יצחק סי' ע"י שכ' להסביר דברי הרמב"ם בטעם ההבדל שבין נמכר לעכו"ם לנמכר לישראל, דנמכר לישראל הרי גופו קנוי דע"ע גופו קנוי, ואילו נמכר לעכו"ם אין גופו קנוי דעכו"ם אין לו קנין הגוף בעבד עברי. וא"כ כשנמכר לישראל הרי קבל תמורה עבור הכסף שקנה אותו דגופו קנוי ואין כאן שום חוב, אלא דדין הוא שיכול לקנות העבד גופו בחזרה, וע"כ שפיר שו"כ הוי ככסף. משא"כ נמכר לעכו"ם דאין גופו קנוי וא"כ הרי הוי כאן חוב דקבל כסף ותייב להחזיר לו או עבודת שנים או כסף שקבל כמו בהלואה דדינו בכסף ולא בשו"כ, וע"כ אינו נגאל אלא בכסף ע"ש. אכן זה תמוה, א' משום דגם בע"ח אם אין לו כסף יכול לתת שו"כ, וב' שי' הרמב"ם דאפי' אם יש לו כסף יכול לסלקו בשו"כ א"כ למה הנמכר לעכו"ם אינו יכול לסלקו בשו"כ, וגם עדיין אינו מיושב איך פסק נגד הגמ' דילפי' מקרא דשיב דשו"כ ככסף וזה מיירי בע"ע הנמכר לעכו"ם.

והנראה בזה, הנה בתורת כהנים פ' בהר דרש על פסוק זה אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאולתו מכסף מקנתו דאם נמכר על מנה בשנה והשביח עד מאתים שנה דגורע לפי שעת המכירה ע"ש. והנה קרא הקודם הוא וחשב עם קונוה משנת המכרו לו עד שנת היובל והיה כסף ממכרו כו', וא"כ קרא דכסף ממכרו מיירי שנמכר סתם ויוצא ביובל, ואילו קרא דכסף מקנתו מיירי בנמכר לשנים ידועות

מנה לשנה. והנה יובל הוי אפקעתא דמלכא כדאמר' בגמרא ב"מ דף ק"ט, וא"כ י"ל דאם נמכר בסתם בעצם צריך לעבוד לעולם ממש אלא ביובל הוי הפקעה מטעם מלך מלכי המלכים הקב"ה, וא"כ אין לנו להפסיד העכו"ם כשבא לעשות החשבון משנת המכרו לו עד היובל רק מטעם גזה"כ. דבעצם ה' צריך לעשות החשבון כפי שנות עולם וה' העבד חייב להחזיר הרבה, אלא דגזה"כ הוא שהחשבון יהי' עד שנת היובל שכן אמרה תורה יהי' כסף ממכרו דלפחות יתן לו כסף ממש ולא שוה כסף. משא"כ אם נמכר לו לשנים ידועות דאז החשבון הוא מדויק לא כפי היובל, א"כ שפיר אמרה תורה ישיב לרבות שו"כ ככסף, ומתורץ הכל שפיר.

אמנם עדיין קשה, דא"כ היה לו להרמב"ם לחלק בנמכר לישראל אפי' דאם יוצא ביובל אז צריך לפדות את עצמו רק בכסף ולא בשוה כסף כנ"ל. שהרי גם נמכר לישראל יוצא ביובל ולמה לי' להרמב"ם לומר דין זה דאינו נפדה בשו"כ כשהחשבון הוא עד יובל בנמכר לעכו"ם, כיון שבעצם אין שום הבדל בין נמכר לישראל הנמכר לעכו"ם רק דההבדל הוא אם הגרעון הוא לפי חשבון שנים או עד יובל כנ"ל, וזה תמוה מאד. אלא שבאמת יש לעיין יותר בדברי הרמב"ם דפרט כל האופנים איך חושבים הגרעון, ונתן דוגמא דהחשבון הוא לשש שנים כיצד כו' והיינו בנמכר סתם דעובד שש לדעת הרמב"ם או מכרוהו ב"ד דעובד עד שש ואח"כ נתן דוגמא עד עשר שנים והוא הנמכר בפירוש עד עשר שנים, ולמה לא כ' ג"כ החשבון לפי יובל בנמכר לישראל מבלי השאלה אם פודה עצמו בשו"כ או לא אלא עצם החשבון איך חושבין במספר שני היובל, וכ' זה רק בנמכר לעכו"ם ושם חדש ג"כ דאינו פודה עצמו בתבואה וכלים, אך למה לא פרט החשבון גבי נמכר לישראל דג"כ יוצא ביובל מבלי להכנס לשאלה זו אם יכול לפדות עצמו בתבואה וכלים.

והנראה בזה, דסובר הרמב"ם דנמכר לישראל שיוצא ביובל אין כלל חשבון גרעון כסף עד שנת היובל, ודין זה דוחשב עם קוניהו משנת המכרו לו עד שנת היובל נאמר דוקא בנמכר לעכו"ם. וטעם הדבר, שנמכר לישראל בנמכר סתם דנמכר עד שש שנים בששים נמצא עשר על כל שנה, ואם יובל הוא בשנה החמישית והוא רוצה לצאת סוף שנה השלישית הנה ה' צריך לתת שלשים שהרי עבד רק ג' שנים דנמכר עד שש עשר לשנה, ואם נחשוב החשבון עד שנת היובל נמצא שיש לו לעבוד רק ד' שנים כי שנה החמישית היא יובל וא"כ כל שנה הוא חמש עשרה ועתה יצטרך לתת רק חמש עשרה עבור שנה אחרונה אינו בנמכר לישראל, משום דכל דין יובל הוי חידוש אפקעתא דמלכא וא"כ אין לנו רק כשמגיע היובל שמפקיע, אבל אם טרם בא יובל הרי לא יחשוב כלל ע"ז ונמכר לשש שנים ולמה יתן לו פחות עתה. ואם כן ידעו הרי שמתחילה נמכר לד' שנים ואין כאן דין גרעון של יובל אלא של שנים, ורק בנמכר לעכו"ם חדשה תורה דין גרעון כסף לפי שנת היובל, משום דבנמכר לעכו"ם הרי בסתם נמכר לעולם לא לפי מספר שנים כלל ואמרה תורה שהמכירה היא עד היובל וממילא ג"כ החשבון הוא עד יובל רק כיון דהפקיעו מן העכו"ם אז

החמירו דוקא מכסף ולא בשוה כסף. משא"כ בנמכר לישראל דנמכר עד שש ליכא גרעון כסף כלל לפי שנת היובל ולכן לא כ' הרמב"ם כלל דין גרעון בנמכר לישראל עד היובל רק דין גרעון לפי שנים, וזה יתכן גם בנמכר לעכו"ם אם נמכר בפירוש לעשר שנים כנ"ל ואז פודה עצמו הן בכסף והן בשו"כ. וזהו שכ' הרמב"ם דין נמכר לישראל ודין נמכר לעכו"ם, אצל דין גרעון לפי שנת היובל וממילא החידוש שנפדה רק בכסף ולא בשוה כסף זה נאמר רק בנמכר לעכו"ם ומיושבין שפיר דברי הרמב"ם.